

# Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora

---

Vareško, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:558981>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli  
Fakultet ekonomije i turizma  
„Dr. Mijo Mirković“

MAJA VAREŠKO

REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA ZATVORENIKA TIJEKOM IZVRŠAVANJA  
KAZNE ZATVORA  
Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli  
Fakultet ekonomije i turizma  
„Dr. Mijo Mirković“

MAJA VAREŠKO

REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA ZATVORENIKA TIJEKOM IZVRŠAVANJA  
KAZNE ZATVORA  
Završni rad

JMBAG: 2424010430, izvanredni student

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Ekonomska povijest

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Ekonomska povijest

Mentor: Prof. dr. sc. Marija Bušelić

Pula, kolovoz 2018.

## IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Maja Vareško, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera ekonomija ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

---

U Puli, 03.09.2018. godine

IZJAVA  
o korištenju autorskog djela

Ja, Maja Vareško dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 03.09.2018. godine

Potpis

---

# SADRŽAJ

1. UVOD .....	1
2. O KAŽNJAVANJU ZATVORENIKA .....	3
2.1. ZATVORSKI SUSTAV I UPUĆIVANJE NA IZDRŽAVANJE KAZNE ZATVORA .....	3
2.2. REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA ZATVORENIKA .....	7
3. OPĆI PROGRAMI TRETMANA.....	11
3.1. IZOBRAZBA ZATVORENIKA.....	12
3.2. RAD ZATVORENIKA .....	14
3.3. ORGANIZACIJA SLOBODNOG VREMENA I DUŠEBRIŽNIŠTVO .....	15
3.4. PRIPREMA ZA OTPUST I POMOĆ NAKON OTPUSTA.....	17
4. POSEBNI PROGRAMI TRETMANA.....	22
4.1. TRETMAN OVISNIKA O ALKOHOLU .....	22
4.2. TRETMAN OVISNIKA O DROGAMA .....	23
4.3. TRETMAN POČINITELJA NASILJA .....	25
4.4. TRETMAN POČINITELJA KAZNENOG DIJELA U PROMETU .....	27
5. ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA .....	31
POPIS SLIKA .....	33
POPIS TABLICA.....	34
POPIS GRAFIKONA.....	35
SAŽETAK .....	36
SUMMARY .....	37

## 1. UVOD

Tema ovoga rada interdisciplinarne je prirode, a odnosi se na analizu rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika tijekom njihova izdržavanja zatvorske kazne. Riječ je o vrlo aktualnoj problematici, koja ima osobit značaj za neko društvo, a time i ekonomiju. Sam proces rehabilitacije i resocijalizacije ove skupine društva vrlo je izazovan i zahtjevan, što implicira jednaka obilježja i prema predmetnoj problematici ovoga rada.

Zatvorsko kažnjavanje praksa je koja se primjenjuje u svim državama diljem svijeta. Pri tome, sukladno pravnom i regulatornom okviru, neke države imaju jače ili slabije sankcije za pojedina kaznena djela. U okviru izdržavanja kazne zatvorenika provodi se proces rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Sukladno tome, može se tvrditi kako zatvorsko kažnjavanje ima nekoliko uloga i funkcija, a time i konkretnih ciljeva. Generalno je moguće tvrditi kako je svrha ovoga procesa, osim kažnjavanja ili sankcioniranja, promjena navika, karaktera i namjera ovih subjekata. Točnije, svrha je razvoj percepcije zatvorenika o neprihvatljivom djelovanju, kao i o potrebitim promjenama u budućnosti.

Zatvorenici nakon izdržavanja zatvorske kazne imaju drugačiji tretman od strane ostatka društva. Prema ovim subjektima postoje određena skeptična uvjerenja, koja dodatno otežavaju njihovu resocijalizaciju ili ponovno uključivanje u društvo i svakodnevni život. U tu svrhu važno je, osim adekvatne rehabilitacije istih, provesti i učinkoviti proces resocijalizacije, a za potrebe navedenoga provode se diferencirani programi.

Cilj ovoga rada je istražiti osnovne pojmove u sferi predmetne problematike. Misli se na pojmove ili termine poput zatvorske kazne, tretmana zatvorenika te rehabilitacije i resocijalizacije ovih subjekata. U okviru središnje teme rada javljaju se brojne specifičnosti pa se posebna pažnja posvećuje i ovim područjima.

Svrha rada je, na temelju analize osnovnih teorijskih pojmova i procesa, provesti istraživanje predmetne problematike na konkretnom primjeru iz prakse. Za te potrebe istražuju se procesi rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika u Republici Hrvatskoj.

Rad je strukturno sačinjen od tri poglavlja, uvoda i zaključka. Prvo poglavlje istražuje osnovne pojmove poput kažnjavanja zatvorenika, uzorka ovoga procesa, kao i svrhe te ciljeva. U konačnici, ono razrađuje i pitanje izvršavanja kazne zatvorenika. U sljedećem poglavlju obrađuju se opći programi rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika u zatvoru, a konkretizira se pitanje izobrazbe i rada zatvorenika, organizacije slobodnog vremena i pripreme za otpust iz zatvora. Posljednje poglavlje rada istražuje posebne programe tretmana zatvorenika, a pobliže obrađuje tretman ovisnika o alkoholu, tretman ovisnika o drogama, tretman počinitelja nasilja i tretman počinitelja kaznenog djela u prometu.

Za potrebe istraživanja korištene su metoda analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda komparacije i metoda apstrakcije, te metoda deskripcije.



## **2. O KAŽNJAVANJU ZATVORENIKA**

Kažnjavanje zatvorenika uređeno je nacionalnim pravnim i inim zakonima, aktima te ostalim podzakonskim dokumentima. Kada se govori o navedenom, zapravo je riječ o zatvorskom sustavu neke države. Pri tome se koristi termin sustava kako bi se ukazalo na kompleksnost ove problematike.

Svakodnevno se diljem svijeta provode razne kaznene, nezakonske, neetične i ine radnje, koje podliježu kaznenom tretmanu. Uz odsustvo istoga, uređenost društva kakva postoji danas, u praksi ne bi bila moguća. Sukladno tome, bilo bi nemoguće govoriti o slobodi, pravima i ostalim elementima društva, koji danas čine njegovu osnovu i temelj postojanja.

U okviru ovoga poglavlja razmatraju se osnovne činjenice u svezi kažnjavanja zatvorenika. S obzirom na kompleksnost predmetne problematike, kao i različitosti zatvorskog sustava među zemljama diljem svijeta, razrada predmetne problematike oslanja se na primjer Republike Hrvatske.

### **2.1. ZATVORSKI SUSTAV I UPUĆIVANJE NA IZDRŽAVANJE KAZNE ZATVORA**

Kazna zatvora može se pojmiti na nekoliko načina. Riječ je zapravo o odgovoru i upozorenju države, odnosno vodećih organa i institucija, kao i društva (lokalne zajednice) počiniteljima kaznenih djela na njihovo ponašanje. Najjednostavnije rečeno, kažnjavanje predstavlja najefikasniji način borbe protiv kriminala (Maloić et al., 2012). U skupinu kaznenih djela ubrajaju se razne radnje poput krađa, ubojstava, zlouporabe položaja, trgovanja oružjem i ljudima te redom dalje.

Nakon počinjenja kaznenog djela, koje je definirano i specificirano u okviru zakonskog okvira neke države, počinitelji istih smještaju se u zatvore, kaznionice ili odgojne zavode. Danas je moguće govoriti o nekoliko skupina subjekata koji borave u zatvorskom sustavu, a misli se na (Ministarstvo pravosuđa, 2018):

- Istražnog zatvorenika – osoba prema kojoj je određen istražni zatvor odlukom suda;

- Prekršajnog kažnjnika – osoba kojoj je kazna zatvora određena u prekršajnom postupku ili je novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora;
- Zatvorenika – osoba kojoj je kazna zatvora izrečena zbog kaznenog djela, a nalazi se na izdržavanju kazne, kao i osoba protiv koje se primjenjuje mjera istražnog zatvora;
- Osobu u prekršajnom zadržavanju – osoba kojoj je sud nalogom odredio zadržavanje po nekoj od osnova za zadržavanje Prekršajnog zakona;
- Maloljetnike – osobe protiv kojih je izrečena odgojna mjera.

Sukladno Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 150/13), koji u Hrvatskoj specificira sve odredbe u svezi ove problematike, osnovna svrha zatvorskog kažnjavanja je osposobljavanje osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora za život na slobodi i sukladno zakonu i društvenim pravilima, normama i vrijednostima. Prema tome, određivanje zatvorske kazne ima za svrhu kazniti počinitelje osuđenika za izvršeno kazneno djelo, te ih smjestiti na mjesto koje će izolirati slična djela. Pored toga, svrha je i osigurati adekvatan sustav rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika, o čemu detaljnije slijedi u narednom poglavlju rada.

Tijela zatvorskog sustava Hrvatske su kaznionice, zatvori, odgojni zavodi i centri (Ministarstvo pravosuđa, 2018). Svi su zatvori zatvorenog tipa a ovisno o razini sigurnosti mogu imati ustrojene poluotvorene i otvorene odjele. Prema razini sigurnosti i slobodi kretanja zatvorenika kaznionice mogu biti zatvorene, poluotvorene i otvorene. Neovisno o razini sigurnosti, kaznionice mogu imati zatvorene, poluotvorene i otvorene odjele (Ministarstvo pravosuđa, 2018).

Osim njih, u kontekstu ove problematike posebno treba izdvojiti Centar za dijagnostiku. Njegova uloga i funkcije uređene su Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (Narodne novine, 150/13), a odnose se generalno na obavljanje poslova medicinske, socijalne, psihološke i kriminološke obrade zatvorenika, a u svrhu ostvarivanja načela individualizacije kazne i izrade prijedloga programa izvršavanja kazne zatvora s prijedlogom konkretne kaznionice ili zatvora u kojem će zatvorenik nastaviti izdržavati kaznu (Ministarstvo pravosuđa, 2018).

U Centar za dijagnostiku, nadležni županijski sudovi, na osnovu rješenja o upućivanju na izvršavanje kazne zatvora, s područja cijele Republike Hrvatske,

upućuju sve muške i ženske osobe osuđene na kaznu zatvora u trajanju dužem od 6 mjeseci, to jest osobe kojima je ostatak kazne po uračunatom istražnom zatvoru duži od 6 mjeseci, sve punoljetne osobe kojima je uz kaznu zatvora izrečena sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i osobe čija je kazna zatvora preuzeta na izvršavanje sukladno međunarodnom ugovoru ili posebnom zakonu (Ministarstvo pravosuđa, 2018).

Osnovne zadaće zatvorskog sustava, koje ujedno određuju i ciljeve kažnjavanja su redom sljedeće (Ministarstvo pravosuđa, 2018):

- Zaštita društva od počinitelja kaznenih djela;
- Organizacija života zatvorenika i motivacija zatvorenika da se osposobi za samostalni život na slobodi u skladu s društvenim normama;
- Čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koje se nalazi na izdržavanju kazne zatvora;
- Osposobljavanje zatvorenika za život u skladu sa zakonom i društvenim pravilima te redom dalje.

Kažnjavanje zatvorenika započinje upućivanjem na izvršavanje kazne zatvora. U okviru toga započinje se i izvršavanje procesa rehabilitacije i resocijalizacije ovih subjekata, provedbom raznih programa. U slučaju maloljetnih osoba, kažnjavanje započinje njihovim upućivanjem u odgojne institucije. Ovaj proces u nadležnosti je sudaca nadležnih županijskih sudova u Hrvatskoj. Rad zatvorskog sustava u Hrvatskoj financira se sredstvima Državnog proračuna. U ovoj državi zatvorski sustav čine 24 ustrojstvene jedinice<sup>1</sup> (Ministarstvo pravosuđa, 2018).

Sam čin određivanja kazne zatvoreniku, smještanje u zatvor ili kaznionicu, kao i samo izdržavanje kazne vrlo je stresan za svakoga. Taj osjećaj dodatno se intenzivira na primjeru osoba koje se prvi puta upućuju na navedeno, kod žena i mlađih osoba, osoba koje imaju obitelji i slično. Upravo zbog toga postoje različite specifikacije i klasifikacije zatvorenika, a sukladno tome moguće je govoriti i o nešto drugačijim tretmanima i uvjetima kažnjavanja.

---

<sup>1</sup> Kaznionice, zatvori, odgojni zavodi, centri.

Sam postupak zatvaranja osoba u zatvore i kaznionice može se odrediti kako postupak lišavanja slobode, smanjivanja i ograničavanja kretanja, aktivnosti i ostaloga. Načelno je riječ o prisiljavanju osoba na sasvim nove životne uvjete koji su striktno ograničeni, kontrolirani i nadgledani, a time predstavljaju sasvim novu socijalnu okolinu. Sukladno tome, smještanjem zatvorenika započinje novi proces socijalizacije u potpuno drugačijim uvjetima (Lončar, 2016).

Kao što je već i istaknuto, život u ovoj okolini odvija se u sasvim novim, često nepoznatim uvjetima. Pri tome, zatvorenik se treba adaptirati novoj okolini (rešetke, raspored aktivnosti i slično), ali i društvenim uvjetima. To podrazumijeva odvijanje života prema unificiranim i jasno određenim pravilima, što često predstavlja jedan od osnovnih izazova zatvorenici. U takvim uvjetima zatvorenici se prisiljavaju na navikavanje i poštivanje reda i discipline, kao i niza zahtjeva koji su im nametnuti od strane adekvatne institucije i organa.

Neke od posljedica koje se javljaju kod zatvorenika nakon navedenog postupka mogu se razmatrati kroz sljedeće radnje (Lončar, 2016):

- Sumračno i karikirano ponašanje;
- Psihoza;
- Razni poremećaji izazvani povećanim stresom;
- Samoozljeđivanje;
- Samoubojstva;
- Glavobolje, depresija, anksioznost, napetost, poteškoće sa spavanjem te slično;
- Ovisnost o lijekovima te ostalo.

Osim navedenih posljedica koje se razmatraju u kontekstu ponašanja zatvorenika, moguće je govoriti i o kompleksnijim negativnim učincima i procesima. Pri tome se misli na desocijalizaciju, uslijed dugotrajne izolacije i odvojenosti. Upravo se ti procesi nastoje reducirati, a naposljetku i otkloniti planiranim tretmanom zatvorenika, a u kontekstu kojega se razmatraju rehabilitacija i resocijalizacija.

## 2.2. REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA ZATVORENIKA

Iako se većina zatvorenika uspije vrlo brzo i uspješno adaptirati na zatvorske uvjete života, činjenica je kako oni pred ove subjekte postavljaju brojne izazove. Generalno se mogu razmatrati kroz sociološke, psihološke i zdravstvene promjene i izazove (Farkaš, Žakman Ban, 2006). Vjeruje se kako na njih načelno utječe čitavi niz čimbenika, prvenstveno karakteristika samih zatvorenika, a neke od njih su redom (Farkaš, Žakman Ban, 2006):

- Bihevioralni ili subjektivni indikatori;
- Socio-demografska obilježja – dob, etničko podrijetlo, spol i slično;
- Količina prijašnjeg zatvorskog iskustva;
- Vrsta počinjenog kaznenog djela;
- Broj osuđivanja;
- Promjene u mjerama emocionalne i socijalne prilagođenosti boravka u instituciji te slično.

Problematika odsluživanja zatvorske kazne odnosi se na adaptaciju zatvorenika novim životnim uvjetima (prizonizacija), no i na stjecanje društvenog simbola neuspjeha, različitosti ili potlačenosti tog člana društva. Sukladno navedenome smatraju se opravdanim sve brojnija i vrlo diferencirana empirijska istraživanja ove problematike, koja se provode u okviru sociologije, psihologije, ekonomije i ostalih znanosti, kako na nacionalnom teritoriju Hrvatske, tako i na onom inozemnom. U praksi ona potvrđuju kako postoje brojne individualne razlike u doživljajima i reakcijama zatvorenika na opisane uvjete.

Rehabilitacija i resocijalizacija su termini ili pojmovi koji se koriste u raznim znanostima i u razne svrhe. Sukladno tome, mogu se pojmiti i definirati na razne načine, a u ovome kontekstu vežu se uz zatvorenike, kao središnje subjekte.

Rehabilitacija i resocijalizacija načelno su kompleksni procesi koji se provode uz podršku određenih aktivnosti, svojevrsnih procesa, programa i ostalih alata. Oni se identificiraju ovisno o predmetu istraživanja pa tako i na primjeru rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Gledano u širem smislu resocijalizacija je proces koji se

provodi za vrijeme njihova boravka u zavorima i kaznionicama kroz opće programe tretmana, dok se rehabilitacija odnosi na provođenje posebnih programa tretmana.

Rehabilitacija je termin koji svoje korijene vuče u medicini, no primjenjuje se vrlo često i u ostalim znanostima, te pojedinim područjima. Kao takav, ovaj se pojam može opisati kao proces optimalno mogućeg osposobljavanja onesposobljene osobe (u ovom kontekstu emocionalno ili mentalno) razvijanjem njezinih fizičkih, mentalnih, socijalnih i profesionalnih sposobnosti i mogućnosti (Rusanda Melenci, 2018).

U okviru zatvorske rehabilitacije i resocijalizacije važno je osloniti se na izvornu definiciju tretmana zatvorenika. Točnije, tretman zatvorenika suštinski predstavlja njihovu rehabilitaciju i resocijalizaciju tijekom boravka u zatvoru ili kaznionici. Prema tome, može se tvrditi da je jedan od osnovnih ciljeva boravka u zatvoru ili kaznionici optimalno i učinkovito rehabilitiranje subjekata ove skupine društva.

Hrvatski Zakon o izvršavanju kazne zatvora navodi kako je svrha izvršavanja kazne na ovaj način, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, ujedno i njegovo adekvatno osposobljavanje za život na slobodi sukladno zakonu i društvenim pravilima (Narodne novine, 2013). Upravo se u toj definiciji ističe značaj rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika, a može se tvrditi kako su to ujedno i temeljni pojmovi uz pomoću kojih je moguće objasniti funkcioniranje, ciljeve i posljedice zatvorskog sustava i procesa kažnjavanja.

Nakon što je utvrđeno da se izvršavanje kazne zatvora zapravo zasniva na rehabilitacijskom pristupu, može se istaknuti da ovaj pojam i svojevrsni proces zapravo podrazumijeva individualizaciju kazne kroz pojedinačni program izvršavanja kazne, a ujedno i čitavi niz specijaliziranih programa tretmana za odabrane skupine zatvorenika (Ministarstvo pravosuđa, 2018).

Pojedinačni programi podrazumijevaju niz radnji i aktivnosti različite prirode. Oni su planski definirani, a kao takvi se provode i u praksi. Prikaz ovih programa može se predočiti na sljedeći način (Slika 1.).

## Slika 1. Rehabilitacijski tretman zatvorenika



Izvor: Izrada autora prema: Mejovšek, M. (2002.) *Uvod u penološku psihologiju*. Zagreb: Naklada Slap; Milat, J. (2005.) *Pedagogija – teorija osposobljavanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Pri navedenome važno je istaknuti kako su svi ovi postupci u praksi primjereni osobinama i potrebama zatvorenika, kao i vrsti te mogućnostima kaznionice ili zatvora. Osnovni ciljevi odnose se na poticanje i stvaranje optimalnih učinaka u smjeru rehabilitacije zatvorenika, razvoja svijesti o neprihvatljivom ponašanju u društvu, promjeni dotadašnjeg neprimjerenog ponašanja i redom dalje.

Pojedinačni program za svakog zatvorenika sadrži sljedeće (Ministarstvo pravosuđa, 2018):

- „Procjenu rizičnosti za vrijeme izvršavanja kazne zatvora o čemu ovisi upućivanje u kaznionice prema stupnju sigurnosti (zatvorena, poluotvorena, otvorena);
- Radnu sposobnost, radne navike, vrstu posla i uvjete rada na koje se zatvorenika može rasporediti;
- Obrazovnu razinu i potrebu za obrazovanjem ili stručnim osposobljavanjem;
- Zdravstveno stanje, potrebu za liječenjem;
- Uključivanje u posebne programe (za ovisnosti o drogama, alkoholu, oboljele od PTSP-a), po odluci suda ili procjeni stručnog tima;

- Potrebu za specifičnom psihološkom, psihijatrijskom, socijalnom ili pravnom pomoći;
- Prijedlog posebnih oblika individualnog ili skupnog rada;
- Sadržaj i oblike korištenja slobodnog vremena (kulturne i sportske aktivnosti);
- Kontakt s vanjskim svijetom (dopisivanje, telefoniranje, posjete obitelji i drugih osoba);
- Program pripreme za otpust na slobodu i pomoć nakon otpusta.“

Ovaj program, osim što specificira pojedinačne aktivnosti, ciljeve i ostale elemente u svezi rehabilitacije zatvorenika, utvrđuje smještaj na odjelima, rad zatvorenika, način korištenja slobodnog vremena, specifične postupke u svezi obveznog liječenja ovisnosti, socijalne postupke, psihološke postupke, strukovno usavršavanje i ostalo. Ovi postupci, točnije kvaliteta njihove izvedbe uvelike determinira uspjeh kasnije resocijalizacije zatvorenika. Vidljivo je kako je generalno moguće govoriti o programima rada, obrazovanja i organiziranja slobodnog vremena zatvorenika.

Pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora donosi upravitelj zatvora ili kaznonice na prijedlog stručnog tima. Program se preispituje najmanje jedanput u 3 mjeseca za zatvorenike koji izvršavaju kaznu zatvora do 5 godina, a svakih 6 mjeseci za zatvorenike koji izdržavaju kaznu zatvora dužu od 5 godina.



### 3. OPĆI PROGRAMI TRETMANA

Programi koji su usmjereni prema zatvorenicima u svrhu njihove uspješnije rehabilitacije i resocijalizacije, nazivaju se općim programima. Oni objedinjuju nekoliko elemenata, a njihov pregled daje se u nastavku (Tablica 1.).

**Tablica 1. Opći programi rehabilitacije**

Program	Opis
Izobrazba	<ul style="list-style-type: none"><li>• Stjecanje novih znanja i vještina;</li><li>• Sadržana je kroz tri cjeline – opismenjivanje i osnovnoškolsko obrazovanje, tečajeve i srednje te više i visoko obrazovanje;</li><li>• Obveza obrazovanja u Hrvatskoj propisana je Zakonom o izvršavanju kazne za osobe do 21 godine starosti;</li><li>• Program se provodi u suradnji s vanjskim obrazovnim institucijama;</li><li>• Postoje programi osposobljavanja za specifična zanimanja;</li><li>• Obrazovanje se upisuje u radnu knjižicu.</li></ul>
Rad zatvorenika	<ul style="list-style-type: none"><li>• Jedan od važnijih činitelja rehabilitacije;</li><li>• Polučuje promjene i napredak u sposobnostima zatvorenika, kao i reintegraciji u društvo;</li><li>• Omogućuje stjecanje novih vještina, iskustava i sposobnosti;</li><li>• Prisilan rad u Hrvatskoj je zabranjen;</li><li>• Uvjeti rada su vrlo slični onima u „vanjskom“ svijetu, što također olakšava proces resocijalizacije;</li><li>• Rad je simbolično plaćen.</li></ul>
Organizacija slobodnog vremena	<ul style="list-style-type: none"><li>• Obveza osiguranja prostora i opreme za provedbu slobodnog vremena i organiziranje raznih aktivnosti;</li><li>• Tjelesne, kulturne, umjetničke, zabavne, religiozne i slične;</li><li>• Postoji mogućnost slobodnog organiziranja aktivnosti zatvorenika;</li><li>• Na raspolaganju su knjižnice, časopisi, novine i ostalo;</li></ul>
Dušebrižništvo i vjeroispovijest	<ul style="list-style-type: none"><li>• Svima je omogućeno pravo na vjeroispovijest, korištenje adekvatne literature, kontaktiranje s vjerskim službenicima i održavanje vjerskih obreda.</li></ul>
Priprema za otpust i pomoć nakon otpusta	<ul style="list-style-type: none"><li>• Priprema i osposobljavanje za život na slobodi sukladno zakonskim odredbama i društvenim moralnim pravilima;</li><li>• Stručni postupci i aktivnosti;</li><li>• Suradnja s Centrima za socijalnu skrb i sličnim institucijama.</li></ul>

*Izvor: Izrada autora prema: Mejovšek, M. (2002.) Uvod u penološku psihologiju. Zagreb: Naklada Slap; Milat, J. (2005.) Pedagogija – teorija osposobljavanja. Zagreb: Školska knjiga.*

Vidljivo je kako postoji čitavi niz programa koji se ističu općim karakterom, a bivaju u službi jednostavnijeg i svrsishodnijeg provođenja vremena zatvorenika u zatvoru ili kaznionici. Oni detaljnije specificiraju ciljeve procesa kažnjavanja i ukazuju na niz koristi od ovog procesa.

Osim što se provodi kažnjavanje za društveno nedozvoljena i neprihvaćena djela, zatvorenike se razvija u smjeru etičnih, moralnih, korisnih i samopoštujućih članova društva. U tom smjeru doprinosi se njihovu osobnom napretku, napretku lokalne zajednice, ali i pripadajuće ekonomije s obzirom da će oni po izlasku iz zatvora ili kaznionica činiti potencijalnu radnu snagu.

### **3.1. IZOBRAZBA ZATVORENIKA**

Izobrazba zatvorenika, uz rad zatvorenika, predstavlja najznačajnije programe rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika. Program izobrazbe odnosi se na opismenjivanje i završavanje osnovne škole, neovisno o dobi zatvorenika i maloljetnika. Također, ovaj program uključuje i osposobljavanje za obavljanje osnovnih pomoćnih poslova, srednjoškolsku izobrazbu za neka zanimanja, razne tečajeve i nastavak započetog obrazovanja na srednje, više i visoke razine (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 52).

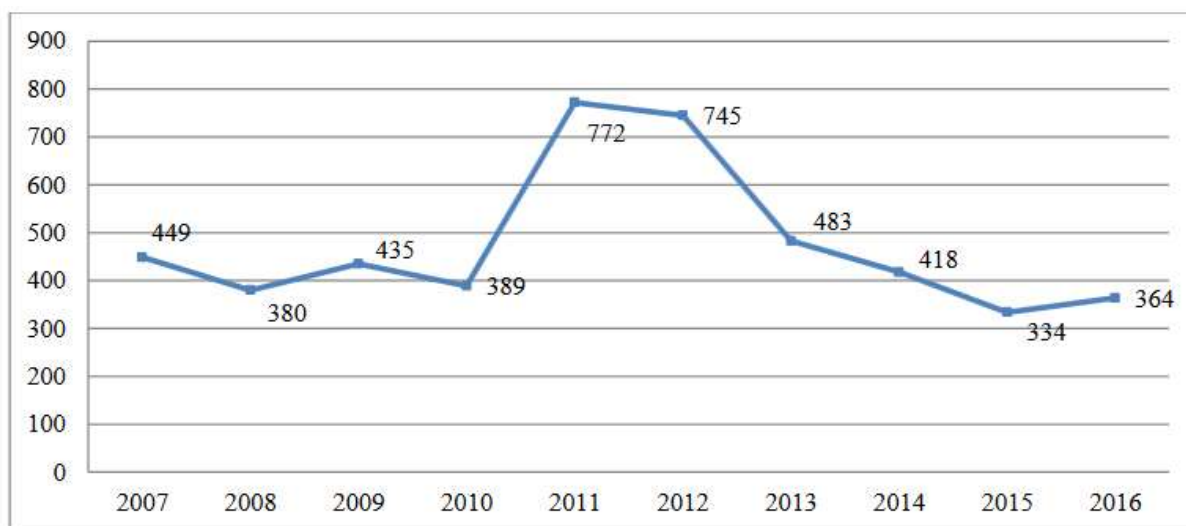
Ističe se kako su kaznionice i zatvori u Hrvatskoj obvezni osigurati sustav izobrazbe zatvorenika, a u okviru njega nastavak obrazovanja poradi završavanja osnovne škole za osobe do 21 godine starosti, kao i opismenjavanja za sve zatvorenike, neovisno o dobi. Ovaj program provodi se na osnovu nekoliko pojedinačnih programa, a njihova svrha, između ostaloga, jest olakšavanje socijalne inkluzije po završetku izvršavanja zatvorske kazne.

Ovaj program i svojevrsni proces provodi se i realizira na osnovu suradnje s vanjskim obrazovnim institucijama. Pri tome se u kaznionicama i zatvorima organizira osposobljavanje za određena zanimanja, poput poslova pečenjara, priprematelja

jednostavnih jela, jednostavnih poslova u zanimanju kuhar, jednostavnih poslova u zanimanju konobar, parketar, drvoprerađivač, bačvar, uzgojitelj svinja i goveda, voćar, ratar i slično. Završeno i stečeno obrazovanje upisuje se u radnu knjižicu, a potvrda o završenom školovanju ne smije imati naznaku da je ista završena tijekom izvršavanja zatvorske kazne (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 52).

U nastavku se daje prikaz broja zatvorenika u Hrvatskoj koji su tijekom promatranog razdoblja bili uključeni u ovaj program (Grafikon 1.).

**Grafikon 1. Broj hrvatskih zatvorenika koji su uključeni u program izobrazbe (2006.-2016.)**



Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2017.) Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2016. Dostupno na:

<https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjescje%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202016.pdf> (25.08.2018.). Str. 56.

Vidljivo je iz danog prikaza kako broj zatvorenika koji sudjeluju u ovome programu raste sve do 2011. godine, nakon čega ima tendenciju opadanja. Također, nakon 2015. godine broj ovih zatvorenika ima tendenciju rasta, a takav trend očekuje se i u budućnosti. Važno je istaknuti kako je najveći udio ovih zatvorenika uključen u osposobljavanje i program završetka osnovne škole.

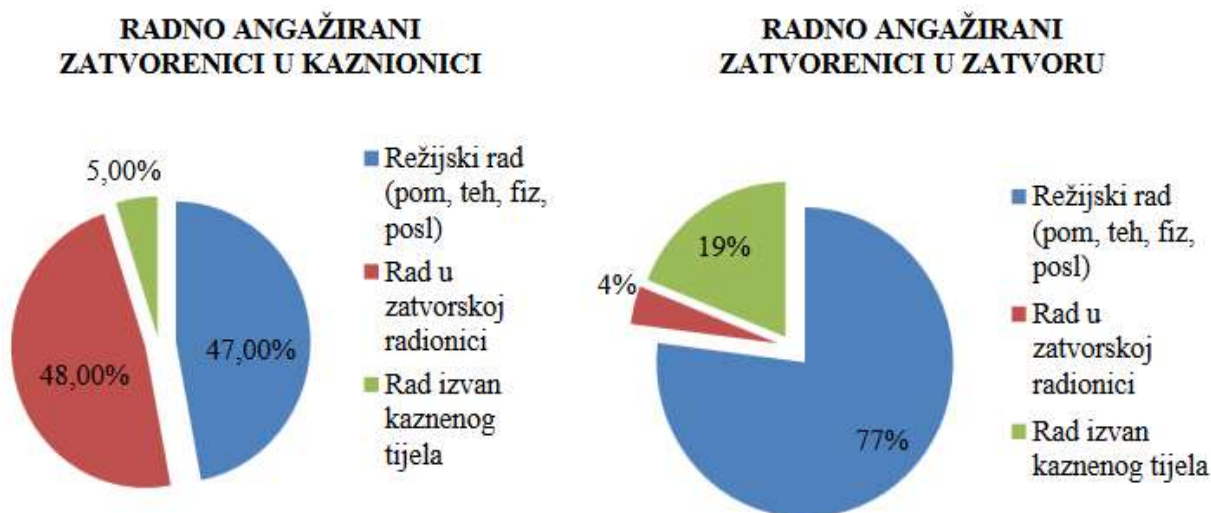
### **3.2. RAD ZATVORENIKA**

Svi radno sposobni zatvorenici u hrvatskim zatvorima i kaznionicama imaju pravo na rad sukladno vlastitim mogućnostima i mogućnostima koje nude zatvori i kaznionice. Ovaj program, uz izobrazbu zatvorenika, sagleda se kao jedan od najznačajnijih, a u praksi doprinosi mnogočemu. Riječ je o programu koji uvelike pojednostavljuje socijalnu reintegraciju, a cilj istoga je angažirati što veći broj zatvorenika u ovome smislu.

Rad zatvorenika većinom se organizira u okviru radionica, a pri tome se obavljaju poslovi poput obrade drva i metala, ugostiteljstva, poljoprivrede, održavanja, šljunčarenja, eksploatacije kamena, izrade betonske galanterije i sličnoga. Također, zatvorenici u kaznionicama i zatvorima također obavljaju i pomoćno-tehničke poslove poput održavanja čistoće i urednosti prostorija i kruga kaznionice/zatvora, pranja vozila, ličenja, pomoćnih poslova u praonici rublja, kuhinji, skladištu, zatvorskoj radionici i slično (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 57).

Za vrijeme rada zatvorenici primaju naknadu, a ujedno ostvaruju i pravo na godišnji odmor. Tijekom 2016. godine u Hrvatskoj je prosječno mjesečno brojno stanje zatvorenika bilo 3298, a od toga prosječno mjesečno radno angažiranih bilo je 1090 zatvorenika. Najveći udio radio je u okviru režijskih poslova (620 zatvorenika), a slijede zatvorske radionice (373 zatvorenika) te rad izvan kaznenog tijela (97 zatvorenika) (Slika 2.).

**Slika 2. Radno angažirani zatvorenici u Hrvatskoj tijekom 2016. godine**



Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2017.) Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2016. Dostupno na:

<https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjescje%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202016.pdf> (25.08.2018.). Str. 58.

Broj radno angažiranih zatvorenika, te zatvorenika koji su radili kod drugog poslodavca iznosi oko 1090, a manje od 1% zatvorenika obavljalo je vlastitu djelatnost. Prosječna naknada za njihov rad iznosila je 550 kuna, odnosno 663 kune za prekovremeni rad (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 58).

### 3.3. ORGANIZACIJA SLOBODNOG VREMENA I DUŠEBRIŽNIŠTVO

Hrvatskim zatvorenicima adekvatno su osigurani ostali opći programi, o kojima je bilo riječi u teorijskoj razradi problematike. U okviru organizacije slobodnog vremena provode se razne aktivnosti tjelesne i kulturne prirode. U domeni sportskih događanja treba istaknuti nogomet, stolni tenis i košarku, dok u kulturnim zbivanjima prevladavaju koncerti, kazališne predstave i vjerska događanja (Ministarstvo pravosuđa, 2015).

Među hrvatskim zatvorenicima sve popularnije je čitanje literature, sudjelovanje u umjetničkim i sličnim radionicama. Analiza broja vrste aktivnosti slobodnog vremena hrvatskih zatvorenika u 2016. godini daje se u nastavku (Tablica 2.).

**Tablica 2. Analiza broja i vrste aktivnosti slobodnog vremena hrvatskih zatvorenika 2016. godine**

<b>Broj ostvarenih kontakata s predstavnicima sredstava javnog priopćavanja</b>		<b>16</b>
<b>Broj posjeta predstavnika institucija državne uprave i lokalne samouprave</b>		<b>56</b>
<b>Broj posjeta nevladinih udruga i međunarodnih organizacija</b>		<b>366</b>
<b>KULTURNA I VJERSKA DOGAĐANJA</b>	Koncerti	<b>24</b>
	kazališne predstave	<b>4</b>
	priredbe, izložbe	<b>55</b>
	galerije, muzeji	<b>6</b>
	vjerska događanja	<b>545</b>
<b>SPORTSKA DOGAĐANJA</b>	nogomet (turniri)	<b>76</b>
	stolni tenis (turniri)	<b>92</b>
	košarka (turniri)	<b>57</b>
	drugo (badminton, šah, odbojka, boćanje, dizanje utega, teretana)	<b>482</b>

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2017.) *Izvešće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2016.* Dostupno na:

<https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjescje%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202016.pdf> (25.08.2018.). Str. 58.

U okviru ovoga programa, tijekom 2016. godine u Hrvatskoj je organizirano nekoliko koncerata, kazališnih i lutkarskih predstava, glazbenih slušaonica, predavanja, literarno-novinarskih sekcija, sportskih događanja i slično. Neki od primjera su (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 58):

- Ženska klapa „Leone“ u Kaznionici u Požegi;
- Sastavi „Nisam kriv“ u Kaznionici u Glini te „Zlatne strune“ u Kaznionici u Lipovici –Popovači;
- „Noć knjige“ te ostalo.

Također, zatvorenici u hrvatskim zatvorima i kaznionicama imaju potpuno pravo na vjeroispovijedanje, uz korištenje vlastite vjerske literature, kontaktiranja s vjerskim

službenikom svoje vjerske zajednice i ostale aktivnosti. Ovaj program uređen je sporazumima o dušobrižništvu koje pojedina vjerska zajednica potpisuje s Vladom Republike Hrvatske na temelju međunarodnih ugovora i Zakona o izvršavanju kazne zatvora.

U okviru navedenoga, posebna se pažnja posvećuje vjerskim potrebama zatvorenika i maloljetnika te se organiziraju svete mise i duhovni susreti koje često predvode istaknuti crkveni vjerodostojnici. Tijekom 2016. godine ostvarena je suradnja s različitim vjerskim udrugama i molitvenim zajednicama, što potvrđuje kvalitetu izvedbe ovoga programa.

### **3.4. PRIPREMA ZA OTPUST I POMOĆ NAKON OTPUSTA**

Resocijalizacija zatvorenika, kao što je i rečeno, predstavlja njihovo ponovno uključivanje u društvo. To znači povratak u svakodnevne aktivnosti i obveze koje su imali izvan zatvora, prije odsluživanja zatvorske kazne. Važno je istaknuti kako je ovaj proces iznimno težak u uvjetima kada se zatvorenici vraćaju u društvenu sredinu u kojoj i dalje vladaju negativni utjecaji. Pri tome se misli na primjer na povratak u društvo koje je naklonjeno delikventnom i kriminalnom ponašanju. Takva situacija može dovesti do otežane ili onemogućene pozitivne integracije u društvo.

Izlazak iz zatvora načelno je veliki izazov za zatvorenika. Pri samome činu, osim zadovoljstva i emocionalne ispunjenosti, može doći do pojave srama, straha i sličnih negativnih emocija. Tome treba pridodati i materijalnu ili financijsku problematiku, s obzirom da su zatvorenici, najčešće, financijski neosigurani. Cjelokupni proces resocijalizacije može se prikazati na sljedeći način (Lončar, 2016):

- Pronalaženje smještaja;
- Stjecanje sredstava za život;
- Stvaranje obiteljskih i prijateljski veza i slično.

Na proces socijalne reintegracije utječu mnoga obilježja bivših zatvorenika. Stariji zatvorenici, osobe s mentalnim oboljenjima ili zatvorenici s dugom poviješću kaznenih djela i odsluživanja zatvorske kazne susreću se s većim problemima ove prirode. S druge strane, sam proces nešto je jednostavniji i uspješniji na primjeru

mlađih osoba, osoba koje su kažnjene za blaža kriminalna i kaznena djela, osobe koje su kraće boravile u zatvorskom sustavu i slično.

Na uspjeh socijalne reintegracije zatvorenika ili resocijalizaciju ovih subjekata utječu također i oni kompleksniji čimbenici. Njihov pregled slijedi u nastavku (Tablica 2.).



**Tablica 3. Čimbenici resocijalizacije zatvorenika**

ČIMBENIK	OPIS
Stavovi javnosti prema bivšim zatvorenicima	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Neka društva pozitivnije reaguju na resocijalizaciju zatvorenika, to jest prihvaćaju njihovo ponovno uključivanje u društvo;</li> <li>• Postoje razne predrasude u svezi zatvorenika, nepovjerenje, izbjegavanje kontakata s njima i slično.</li> </ul>
Obitelj i prijatelji	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Odnos obitelji i prijatelja prema zatvorenicima;</li> <li>• Motivacija, prihvaćanje;</li> <li>• Podrška;</li> <li>• Opasnost od vraćanja starim društvenim navikama i slično.</li> </ul>
Problematika nakon otpusta zatvorenika	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Birokracija;</li> <li>• Otežanost nastavka obrazovanja;</li> <li>• Pronalazak zaposlenja;</li> <li>• Suradnja s lokalnom zajednicom;</li> <li>• Problem nepovjerenja i neprihvatanja.</li> </ul>
Podrška institucija poslijepenalnog prihvata	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Podrška policije i zatvorskog sustava;</li> <li>• podrška Centra za socijalnu skrb i ostalih institucija;</li> <li>• Suradnja i sudjelovanje u društveno korisnim radovima i poslovima;</li> <li>• Volontiranje.</li> </ul>

Izvor: Izrada autora prema: Lončar, P. (2016.) Priprema za izlazak na slobodu i poslijepenalni prihvata zatvorenika. Dostupno na: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:134/preview> (18.08.2018.)

Iako proces uključivanja u zatvorski sustav, kao i provedba rehabilitacije zatvorenika predstavljaju brojne izazove pred njih, smatra se kako je nešto izazovniji proces resocijalizacije. Razlog tome očituje se u brojnosti čimbenika koji determiniraju ovaj proces, a nisu u nadležnosti i pod kontrolom zatvorenika, zakonodavnih tijela i ostalih dionika. Kako bi isto bilo jasnije, u nastavku se razmatra predmetna problematika na konkretnom primjeru iz prakse.

Pripremanje zatvorenika za otpust zapravo započinje nakon dolaska u zatvor ili kaznionicu. Pri tome se poduzimaju sve radnje i aktivnosti kako bi se život zatvorenika tijekom izvršavanja kazne zatvora organizirao na što sličniji način općim životnim okolnostima. Sukladno tome, zatvorenika se za vrijeme izdržavanja kazne potiče da razvije osjećaj odgovornosti. Neke od aktivnosti u tom kontekstu su (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 68):

- Održavanje odnosa s obitelji;
- Kontaktiranje s tijelima državne vlasti, ustanovama i udrugama te osobama koje se organizirano bave uključivanjem zatvorenika u život na slobodi.

Posebno je važna aktivnost koja se odnosi na djelovanje ovih institucija najkasnije 3 mjeseca prije isteka kazne, a koja podrazumijeva postupak uključivanja zatvorenika u pojedinačni ili skupni savjetodavni rad u svezi njihova otpusta na slobodu. Misli se na savjetovanje, informiranje i pripremu zatvorenika, u svezi njegovih obveza, dužnosti i preporuka po izlasku na slobodu.

Također, u okviru ovoga programa zatvorenika se upoznaje sa svim onim pravima koja može ostvariti pri centrima za socijalnu skrb, savjetuje ga se da radi, uključivanja u aktivno traženje posla po izlasku na slobodu, te ga se potiče na odgovorno ponašanje (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 68).

Na zahtjev kaznionice ili zatvora, Ured za probaciju obavlja poslove pripreme prihvata zatvorenika nakon otpusta. Nakon otpuštanja zatvorenika, osuđenik ima pravo obratiti se nadležnom sucu izvršenja radi pružanja pomoći i podrške, a nakon čega on surađuje s centrima za socijalnu skrb. Svaka osoba pri ovim centrima ima pravo na podršku u prevladavanju komunikacijskih teškoća, utvrđivanja potreba,

izboru prava i ostalome. Riječ je o socijalnoj usluzi koja olakšava cjelokupni proces resocijalizacije zatvorenika.

## **4. POSEBNI PROGRAMI TRETMANA**

Sljedeća skupina programa koja se primjenjuje i prakticira u domeni rehabilitacije zatvorenika jesu posebni programi tretmana. Kao što i sami naziv indicira, namijenjeni su specifičnim skupinama zatvorenika, kao što su ovisnici o alkoholu ili drogama, seksualni prijestupnici, počinitelji kaznenih djela u prometu. Ovi programi iznimno su značajni jer u načelu nastoje reducirati i otkloniti psihičke probleme ovih zatvorenika, a ovisno o njihovoj uspješnosti u programima, ocjenjuje se njihov napredak u ovome smjeru.

Osnovna svrha ovih programa je reduciranje rizika od ponovnog počinjenja kaznenih djela, a u praksi se primjenjuju isključivo kod pravomoćno osuđenih osoba (Uprava za zatvorski sustav, 2010). Tijekom provedbe ovih i sličnih programa, o kojima je već bilo riječi, hrvatski kazneni sustav ostvaruje usku suradnju s brojnim institucijama, udrugama, tijelima i ostalima. Sve to izravno utječe na kvalitetu samog procesa rehabilitacije, ali i resocijalizacije zatvorenika.

Programi se u praksi provode individualno ili grupno, a imaju za cilj reduciranje i otklanjanje specifičnih problema zatvorenika. Detaljnije o ovim programima slijedi u nastavku rada.

### **4.1. TRETMAN OVISNIKA O ALKOHOLU**

Ovaj tretman namijenjen je zatvorenicima kod kojih je alkohol identificiran kao kriminogeni faktor, a koji ujedno predstavlja sredstvo ovisnosti kod ovih subjekata. U tom kontekstu alkohol i ovisnost o istome tretiraju se kao rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela.

Ovaj program odnosi se na one zatvorenike za koje je u postupku dijagnostike od strane Centra za dijagnostiku u Zagrebu utvrđena ovisnost o alkoholu ili zlorababa alkohola, kao i procjena potrebe za tretmanom od strane stručnog tima kaznenog tijela. Ističe se kako se tretman provodi grupno ili individualno, ovisno o mogućnostima kaznenog tijela te dostupnosti zatvorenika za grupni rad.

U sam program uključeno je nekoliko stručnjaka, a načelno je vrlo sličan programu ovisnika o drogama. Tretman ovisnika o alkoholu provodi se kao individualni psihosocijalni tretman, a objedinjuje i posebne programe tretmana (grupni tretman) kroz modificiranu terapijsku zajednicu. Konkretno se misli na klubove liječenih alkoholičara i strukturirani program psihosocijalnog tretmana pod nazivom Osnovni program tretmana zatvorenika s alkoholom uzrokovanim poremećajima – TALK (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 73).

Tijekom 2016. godine u individualni psihosocijalni program bilo je uključeno 209 zatvorenika, od kojih je 54 imalo izrečenu sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, dok je ostatak imao prijedlog stručnog tima. Nadalje, u tretman modificirane terapijske zajednice bilo je uključeno 216 zatvorenika, od čega 101 na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja, a ostatak na prijedlog stručnog tima. U program TALK bio je uključen čak 221 zatvorenik, od čega 75 na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja, a ostatak na prijedlog stručnog tima (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 73).

## **4.2. TRETMAN OVISNIKA O DROGAMA**

Tretman namijenjen ovisnicima o drogi, kao posebnoj skupini zatvorenika u Hrvatskoj, koja čini značajni udio ukupne zatvorske populacije, usmjeren je na prevenciju ovisničkog, ali i kriminalnog recidiva. Provodi se timski, a vođen je stručnim timom kaznionice ili zatvora. Program je jednak za sve, a svim polaznicima osigurani su elementi intervencije iz područja zdravstvene zaštite, kao i psihosocijalni tretman.

U ovaj se program uključuju zatvorenici na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti ili po preporuci stručnog tima kaznionice ili zatvora nakon provedenog dijagnostičkog postupka u Centru za dijagnostiku u Zagrebu ili tijekom prijama u kaznenom tijelu (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 71).

„U liječenju ovisnika o drogama u zatvorskom sustavu primjenjuju se Smjernice za farmakoterapiju opijatskih ovisnika metadonom i Smjernice za farmakoterapiju opijatskih ovisnika buprenorfinom, dok je psihosocijalni tretman ovisnika o drogama u

zatvorskom sustavu usklađen sa Smjernicama za psihosocijalni tretman ovisnosti o drogama u zdravstvenom, socijalnom i zatvorskom sustavu usvojenima na 5. sjednici Povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske iz 2014. godine (Ministarstvo pravosuđa, 2015: 66)“.

U okviru istoga provodi se izobrazba zatvorenika, reduciranje i otklanjanje štetnih posljedica, savjetovanje, zdravstvena skrb, održavanje i detoksikacija, psihijatrijsko liječenje i kontrola. Time se unaprjeđuje sam proces rehabilitacije ovih zatvorenika, uz minimiziranje mogućnosti ponavljanja istih radnji u budućnosti.

Tretman ili program ovisnika o drogama podrazumijeva preveniranje ovisničkog i kriminalnog recidiva, provedbu izrečenih sigurnosnih mjera obveznog liječenja od ovisnosti, učinkoviti tretman uz niz stručnih postupaka, promjenu odnosa prema uzimanju sredstava ovisnosti, oporavak od nastalih posljedica i slično.

Važno je istaknuti kako je riječ o sveobuhvatnom pristupu koji se temelji na nekolicini osnovnih elemenata (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 71):

- Izobrazbi iz područja ovisnosti i zlouporabe droga;
- Smanjivanju štetnih posljedica zlouporabe droga - savjetodavne aktivnosti s ciljem smanjivanja štete, zdravstvena skrb u svrhu poboljšanja općeg zdravstvenog stanja i tretiranja rizičnih bolesti zatvorenika;
- Supstitucijskoj farmakoterapiji za opijatske ovisnike – održavanje i detoksikacija;
- Tretmanu psihijatrijskih komorbiditeta;
- Kontrolu apstinencije;
- Upravljanju poželjnim ponašanjem pozitivnim i negativnim potkrepljenjem;
- Općim programima tretmana – uključivanje u radne i radno-okupacijske aktivnosti, organizirano provođenje slobodnog vremena i izobrazbu;
- Individualnim psihosocijalnim tretmanima;
- Posebnim programima i tretmanima ovisnika o drogama.

U okviru ovoga programa svakako treba spomenuti prevenciju ovisničkog recidiva treningom i osnaživanjem (PORTOs). Riječ je o strukturiranom programu

psihosocijalnog tretmana, koji je utemeljen na kognitivno-bihevioralnom pristupu i prevenciji recidiva. Osim navedenoga, rezultat ovakvih programa jest stvaranje Klubova ovisnika koji dijele jednaka iskustva, želje, potrebe, razumijevanja i slično, a ujedno ostvaruju i prijateljske veze. Ovaj program sastoji se od pet faza i to (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 72):

- Pripremna faza;
- Faza edukacije, introspekcije i poticanja promjene životnog stila;
- Faza razvoja vještina i osnaživanja za promjenu;
- Prevencija relapsa;
- Završetak programa, feedback i evaluacija.

Tijekom 2016. godine u individualni psihosocijalni tretman ovisnosti ove prirode bilo je uključeno 490 hrvatskih zatvorenika. Njih 87 imalo je izrečenu sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, a 403 zatvorenika bilo je uključeno na temelju prijedloga stručnog tima Centra za dijagnostiku u Zagrebu i kaznenog tijela u kojem izdržavaju kaznu. U istome razdoblju u PORTOs je bilo uključeno 77 zatvorenika, od čega su na temelju izrečene sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti uključena 34 zatvorenika, a ostatak na prijedlog stručnog tima kaznenog tijela 43 zatvora (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 72).

#### **4.3. TRETMAN POČINITELJA NASILJA**

Trening kontrole agresivnog ponašanja podrazumijeva kontrolu ponašanja, psihosocijalni tretman i nadzor stručnog tima. U okviru ovoga programa treba spomenuti (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 75):

- Program Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja (PRIKIP) za seksualne delikvente koji se provodi u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske od 2005. godine;
- Program počinitelja nasilja.

Princip rada u prvoj skupini programa osniva se na grupni rad koji je zasnovan na psihoterapijskim i psihosocijalnim intervencijama kod kojih prevladava kognitivno-bihevioralna terapija i psihoedukacija. Sastanci ove prirode odvijaju se u manjim

skupinama, jednom tjedno u trajanju od 60-90 minuta, tijekom 40 tjedana ili 10 mjeseci (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 75).

Svi provoditelji ovih programa stručnjaci su predmetnog područja, a program se provodi u poluotvorenim uvjetima. Također, zasniva se na suradnji s vanjskim dionicima, a misli se na državna tijela, institucije i centre.

Tijekom 2016. godine u ovaj program bilo je uključeno 52 zatvorenika, a program se provodio u Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Glini i Zatvoru u Zagrebu (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 75).

Sljedeći je tretman ili program počinitelja nasilja, koji podrazumijeva odnos i tretman nasilnih delikvenata. U kontekstu navedenoga treba spomenuti ART program, odnosno Trening kontrole agresivnog ponašanja.

U slučaju kada zatvorenik ne zadovoljava uvjete za sudjelovanje u jednom od navedenih tretmana ili programa, nad njim se provodi individualni psihosocijalni tretman. Konkretno se misli na zatvorenike kojima je izrečena sigurnosna mjera Kaznenog zakona.

Kod ART programa provodi se kontrola agresivnog ponašanja kod maloljetnika i ostalih zatvorenika. Cilj programa je smanjivanje vjerojatnosti počinjenja nasilnog kaznenog djela, kao i smanjivanje vjerojatnosti manifestacije različitih oblika agresivnog ponašanja u kaznenom tijelu i nakon toga. Sadržajno objedinjuje sljedeće komponente (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 76):

- Trening socijalnih vještina;
- Kontrolu ljutnje;
- Razvoj moralnog rezoniranja.

Iste provode educirani stručnjaci koji rade s manjim grupama zatvorenika 2 puta tjedno tijekom 10 tjedana. Ovaj se program tijekom 2016. godine provodio u Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Lipovici -Popovači, Kaznionici u Glini, Zatvor u Zagrebu te Odgojnim zavodima u Turopolju i Požegi. U program je bilo uključeno



ukupno 37 zatvorenika, od čega 7 maloljetnika i 3 maloljetnice na izdržavanju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 76).

#### **4.4. TRETMAN POČINITELJA KAZNENOG DIJELA U PROMETU**

Tretman počinitelja kaznenih djela u prometu odnosi se na osobe koje u praksi imaju nešto manje restriktivan tretman, zatvorsku kaznu izdržavaju u poluotvorenom ili otvorenom segmentu, edukacija i razvoj svijesti o prometnim pravilima i ponašanju u prometu. Ovaj se program u Hrvatskoj provodi u dvije kaznionice, odnosno u Kaznionici u Lipovici – Popovači i u Kaznionici u Valturi.

Ovi zatvorenici najčešće nisu visoko kriminalizirane ni visoko sigurnosno rizične te kaznu zatvora u pravilu mogu izdržavati u poluotvorenim i otvorenim uvjetima, a sam program obuhvaća sljedeća područja (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 77).

- Poznavanje prometnih propisa;
- Uzročnost i pojavnici oblici prometnih nesreća (s posebnim dijelom koji se odnosi na alkoholiziranost i promet);
- Posljedice prometnih nesreća (s posebnim dijelom koji se odnosi na ozljede u prometu i prvu pomoć);
- Prometna psihologija i kultura.

Program se kao takav provodi u zatvorenim skupinama od po 12-15 zatvorenika, a traje 7 mjeseci. Kontinuitet provedbe odnosi se na one zatvorenike koji su prošli osnovni dio programa, ali su zainteresirani za dodatne sadržaje iz prometa.

Posebnu skupinu zatvorenika čine oni koji su oboljeli od PTSP-a, a koji su počinitelji ovog kaznenog djela. Program se provodi u suradnji s vanjskim dionicima, a misli se na (Vlada Republike Hrvatske, 2017: 77):

- Hrvatski autoklub (HAK);
- Fakultet prometnih znanosti Sveučilišta u Zagrebu;
- Hrvatsko psihološko društvo;
- Ministarstvo unutarnjih poslova te srednje škole.

Ovime se zapravo potvrđuje iznimna važnost interne, eksterne i međusobne interakcije svih dionika. Može se čak tvrditi kako e riječ o jednom od vodećih generatora uspješnosti i kvalitete rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika uopće. Tijekom 2016. godine u ovaj program bilo je uključeno 65 zatvorenika.

## 5. ZAKLJUČAK

Zatvorenici čine specifičnu skupinu nekog društva ili lokalne zajednice. Iako su privremeno izolirani od ostatka društva, tijekom izdržavanja zatvorske kazne, svojim radom i djelovanjem potencijalno doprinose društvu i ekonomiji. Ta uloga i značaj intenziviraju se nakon izvršenja zatvorske kazne, točnije tijekom procesa resocijalizacije, koji podrazumijeva povratak u društvo, slobodu i životne aktivnosti izvan zatvora i kaznonice.

Odsluživanje zatvorske kazne ima niz funkcija, a time i ciljeva. Osim primarnog cilja, koji se odnosi na kažnjavanje, boravak u zatvorskom sustavu ima za cilj promijeniti svijest, percepciju, navike i potrebe zatvorenika. Točnije, riječ je o svojevrsnom procesu rehabilitacije u zatvorskim uvjetima. On se može razmatrati s nekoliko aspekata, a u okviru ove problematike, smatra se ispravnim tvrditi kako je riječ o razvoju osobe, točnije provedbe pozitivnih promjena, kako bi se ona u budućnosti što uspješnije adaptirala na životne uvjete, pravila, očekivanja, norme i vrijednosti u okviru nekog društva i pripadajuće kulture.

Iako o zatvorenicima postoji često predrasuda o krajnje negativnim, škodljivim i opasnim članovima društva, smatra se kako to nije u potpunosti točno. Na iste je važno gledati kao i na ostale članove nekog društva, uvažavajući njihova prava i potrebe. Također, nakon procesa zatvorske rehabilitacije, posebice ukoliko je on uspješno i produktivno proveden, potrebno je podržati i unaprijediti njihovu resocijalizaciju, to jest ponovno integriranje u društvo i ekonomsko djelovanje.

Provedenim istraživanjem, kako u teorijskom smislu, tako i na primjeru Hrvatske, potvrđeno je da se u okviru rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika, provode brojni edukativni, praktični, sportski, kulturni i slični programi. Oni jačaju znanje, vještine, sposobnosti i ostale elemente karaktera i djelovanja ovih subjekata. Sukladno tome, djeluje se na razvoj njihovih mogućnosti, htijenja i sposobnosti. Potencijalno, nakon odsluživanja kazne, oni čine važnu skupinu potencijalnih zaposlenika, promotora društvenih vrijednosti i normi, pokretača promjena, napretka i razvoja.

U Hrvatskoj je zabilježen napredak u smjeru rehabilitacije i resocijalizacije zatvorenika, a popularnost pojedinih programa razlikuje se između muškaraca i žena. Također, postoje i neke specifične skupine zatvorenika, prema kojima se provode specificirani programi. S obzirom da je u najvećoj mjeri riječ o neobrazovanim osobama ili osobama srednje stručne spreme, evidentan je interes hrvatskih zatvorenika prema sudjelovanju u edukativnim programima koji su namijenjeni srednjoškolskom obrazovanju i prekvalifikacijama. Osobito korisnim smatra se to što se oni uglavnom opredjeljuju prema deficitarnim zanatima, što bi u budućnosti moglo doprinijeti njihovoj jednostavnijoj resocijalizaciji i ostalim učincima.

Među hrvatskim zatvorenicima popularni su i programi rada, a u okviru njih oni doprinose financijskom aspektu kaznionica i zatvora, kao i onom osobnom, te stvaraju povoljnije uvjete za nadolazeću resocijalizaciju. Ne treba umanjiti ni značaj ostalih programa, što potvrđuje efikasnost sustava rehabilitacije u hrvatskim zatvorima.

Zaključno se smatra da sustav zatvorskog tretmana u ovome kontekstu, u Hrvatskoj biva vrlo učinkovit i efikasan, a polučuje uspješne i kvalitetne rezultate. Osim što on uspješno funkcionira za vrijeme odsluživanja kazne zatvorenika, sve je uspješniji i u kontekstu otpusta istih na slobodu. To se potvrđuje nizom programa koji su namijenjeni njihovoj pripremi na navedeno, ali i uspješnoj suradnji s vanjskim dionicima.

## LITERATURA

### Knjige:

1. Mejovšek, M. (2002.) Uvod u penološku psihologiju. Zagreb: Naklada Slap
2. Milat, J. (2005.) Pedagogija – teorija osposobljavanja. Zagreb: Školska knjiga

### Članci:

1. Farkaš, R., Žakman Ban, V. (2006.) Obilježja procesa prilagodbe zatvorskim uvjetima zatvorenika/zatvorenica s obzirom na sociodemografske i kriminološke osobnosti. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb). Vol. 13. Broj 2/2006. Str. 957-990.
2. Maloić, S., Ricijaš, N., Rajić, S. (2012.) Povijesni razvoj i modeli ranijeg otpusta zatvorenika: značaj za aktualnu hrvatsku kaznenopravnu praksu. Kriminologija i socijalna integracija. 20 (2). Str. 29.-46.

### Internet izvori:

1. Lončar, P. (2016.) Priprema za izlazak na slobodu i poslijepenalni prihvata zatvorenika. Dostupno na: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:134/preview> (16.08.2018.)
2. Ministarstvo pravosuđa (2010.) Provedba projekata resocijalizacije u hrvatskim zatvorima. Dostupno na: [https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages/uredarhiva/2010/11/Ministarstvo\\_pravosudja.pdf](https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages/uredarhiva/2010/11/Ministarstvo_pravosudja.pdf) (18.08.2018.)
3. Ministarstvo pravosuđa (2015.) Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2015. godinu. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2016/14%20sjednica%2014%20Vlade/14%20-%209.pdf> (18.08.2018.)
4. Ministarstvo pravosuđa (2018.) Zatvorski sustav. Dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/6150> (16.08.2018.)

5. Narodne novine (2013.) Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/179/Zakon-o-izvr%C5%A1avanju-kazne-zatvora> (16.08.2018.)
6. Rusanda Melenc (2018.) Medicinska rehabilitacija. Dostupno na: <http://banjarusanda.rs/medicina/medicinska-rehabilitacija/> (17.08.2018.)
7. Vlada Republike Hrvatske (2017.) Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2016. Dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Registri%20i%20baze%20podataka/Izvjescje%20o%20stanju%20i%20radu%20kaznionica%20zatvora%20i%20odgojnih%20zavoda%20za%202016.pdf> (25.08.2018.).

## POPIS SLIKA

Slika 1. Rehabilitacijski tretman zatvorenika..... 9

Slika 2. Radno angažirani zaatvorenici u Hrvatskoj tijekom 2016. godine..... 15

## POPIS TABLICA

Tablica 1. Opći programi rehabilitacije.....	11
Tablica 2. Analiza broja i vrste aktivnosti slobodnog vremena hrvatskih zatvorenika 2016. godine.....	16
Tablica 3. Čimbenici resocijalizacije zatvorenika .....	19



## POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj hrvatskih zatvorenika koji su uključeni u program izobrazbe (2006.-2016.) .....	13
--	----

## SAŽETAK

Rehabilitacija i resocijalizacija zatvorenika značajni su procesi, koji utječu na njihov osobi napredak, razvoj društva, ali i ekonomiju neke države. Sukladno tome, riječ je o multidimenzionalnoj i interdisciplinarnoj problematici, za koju pokazuju sve veći interes znanstvenici i stručnjaci na nacionalnom teritoriju Hrvatske, kao i onom inozemnom.

Ovi procesi provode se u okviru zatvorskog sustava, odnosno procesa izdržavanja kazne zatvora. Načelno podrazumijevaju provedbu niza specifičnih programa, kao i suradnju s brojnim dionicima, posebice stručnjacima iz područja raznih djelatnosti. Ovi procesi usko su povezani pa se ističe kako uspjeh rehabilitacije uvelike determinira resocijalizaciju zatvorenika u budućnosti.

Hrvatska ima vrlo razvijen i efikasan sustav zatvorske rehabilitacije i resocijalizacije. Pri tome postoje brojni diferencirani, skupni i individualni programi. Zabilježen je trend rasta njihove popularnosti u posljednjoj dekadi, što otvara prostor za predviđanje uspješnije rehabilitacije i resocijalizacije Hrvatskih zatvorenika u budućnosti.

*Ključne riječi: zatvorenici, rehabilitacija, resocijalizacija, Hrvatska.*

## **SUMMARY**

Rehabilitation and resocialization of prisoners are very important processes that affect their personal progress, society development and development of economy. Consequently, it is multidimensional and interdisciplinary process which plagued the increasing interest of scientists and experts on the national territory of Croatia as well as abroad.

These processes are implemented within the framework of the prison system and the post-conflict process. In principle, they imply the implementation of a numerous specific programs, as well as cooperation with the stakeholders, especially experts from various fields of activity. These processes are closely linked and it is emphasized that the success of rehabilitation largely determines the prisoner's resocialization of in the future.

Croatia has a highly developed and efficient system of prison rehabilitation and resocialization. There are numerous differentiated, group and individual programs. Also, there has been a trend of increasing their popularity in the last decade. Due that, it can be expected that process od prison's rehabilitation and resocialization in Croatia will become much more successful in the future.

*Key words: prisoners, rehabilitation, resocialization, Croatia*